

ИЗВЪННАКАЗАТЕЛНИТЕ МЕРКИ СПРЯМО НЕПЪЛНОЛЕТНИ ИЗВЪРШИТЕЛИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Гл. ас. д-р Петя Хаджийска-Йосифова

Юридически факултет

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: Статията съдържа анализ на различни видове извъннаказателни (възпитателни) мерки спрямо непълнолетни извършители на престъпления. Поставен е акцент върху възможността за разширяване приложното поле на възпитателните мерки спрямо непълнолетните обвиняеми, като се отчита най-добрият интерес на детето при тяхното определяне. В контекста на разглежданата проблематика са посочени европейските стандарти спрямо детското правосъдие. Обсъдени са отделни решения от практиката на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) и на българските съдилища.

Ключови думи: възпитателни мерки, обществена опасност, непълнолетни, престъпление, законодателни промени

NON-PENAL MEASURES AGAINST MINOR PERPETRATORS OF CRIMES

Assis. Prof. Petya Hadzhiyska-Yosifova, PhD

Faculty of Law

Plovdiv University¹

Abstract: The article contains a legal analysis of various types of non-penal measures against juvenile offenders. Emphasis is placed on the possibility of expanding the field of application of educational measures against minor defendants, considering the best interest of the child when determining them. In the context of the issue under consideration, the European standards in relation to children`s justice are indicated. Individual decisions from the practice of the European Court of Human Rights (ECHR) and the Bulgarian courts were discussed.

Keywords: educational measures, public danger, minors, crime, legislative changes

1. В настоящата статия акцентът е поставен върху видовете извъннаказателни (възпитателни) мерки, които се налагат върху непълнолетните лица (от 14 до 18-годишна възраст). Проблематиката, свързана с възпитателните мерки спрямо непълнолетните, може да

¹ Статията е разработена в рамките на Проект „Правна закрила и овластяване на децата и лицата с интелектуални затруднения и психични увреждания“ договор № НИ 15-ЮФ-14 с фонд „Научни изследвания“ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

се обмисли и като част от големия въпрос за детското правосъдие и изискванията, поставени пред съвременните правови държави с цел обезпечаване правата на децата в конфликт със закона. Детското правосъдието се разбира като система от правила, регулиращи особени производства с правораздавателен и неправораздавателен характер с участието на деца. През последните десетилетия фокусът е поставен върху основните стандарти, на които следва да отговаря една национална правна система, за да обезпечи процесуалните права на лица, ненавършили 18 години – участници в различни съдопроизводства, като едновременно с това да осигури най-добрия интерес на детето за всеки конкретен случай.

В сравнителноправен аспект темата за детското правосъдие е централна за почти всички западни държави като Германия, Франция, Италия, Белгия, Австрия, Дания и др.² В своето вътрешно законодателство посочените държави предвиждат различни видове възпитателни мерки, посредством които се отговаря на различни общественоопасни прояви, осъществени от непълнолетни лица. Още с т. нар. „Пекински правила“ на Организацията на обединените нации са установени минимални стандарти, според които е необходимо държавите, спрямо които този международен документ има сила, да предвидят в своето национално законодателство т. нар. „диверсия“ или „отклоняване от наказателно правосъдие“, което от своя страна да води до пренасочване на децата в конфликт със закона към друг вид мерки за справяне с деца, извършители на такъв вид нарушения, без прибегване до съдебно производство, при условие, че правата на човека и правните гаранции се спазват напълно³.

У нас материята, свързана с възпитателните мерки, се съдържа в Закона за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (ЗБМПМН). Съгласно чл. 13, ал. 1 от цитирания закон възпитателните мерки, които могат да се наложат спрямо непълнолетен извършител, са следните: предупреждение; задължаване да се извини на пострадалия; задължаване да участва в консултации, обучения и програми за преодоляване на отклоненията в поведението; поставяне под възпитателен надзор на родителите или на лицата, които ги заместват, със задължение за полагане на засилени грижи; поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател; забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения; забрана на непълнолетния да се среща и да установява контакти с определени лица; забрана на непълнолетния да напуска настоящия си адрес; задължаване на непълнолетния да отстрани със свой труд причинената вреда, ако това е в неговите възможности; задължаване на непълнолетния да извърши определена работа в полза на обществото; настаняване в социално-педагогически интернат; предупреждаване за настаняване във възпитателно училище-интернат с изпитателен срок до 6 месеца; настаняване във възпитателно училище-интернат.

Според последните статистически данни за 2023 г. в Република България са извършени общо 4 103 престъпления от непълнолетни лица⁴. За тях са наложени различни по

² https://www.unicef.org/eca/media/27691/file/Five_Advocacy_Briefs_on_Child_Justice_&_Child_Friendly_Justice:_Diversion_measures.pdf

³ Член 40, параграф 3, буква б от Конвенцията на ООН за правата на детето. Конвенцията е приета от ОС на ООН на 20.11.1989 г. и е ратифицирана с решение на ВНС от 11.04.1991 г. - ДВ, бр. 32 от 23.04.1991 г., обн., ДВ, бр. 55 от 12.07.1991 г., в сила от 3.07.1991 г.

⁴ <https://www.nsi.bg/bg/content/3803/наложени-възпитателни-мерки-на-малолетни-и-непълнолетни-лица-по-чл-13-ал-1-от-збпмн-за-извършените-от-тях-общественоопасни-деяния>

вид възпитателни мерки, като сред най-често налаганите е мярката „предупреждаване за настаняване във възпитателно училище интернат (ВУИ) с изпитателен срок до 6 месеца“ – общо 162 пъти. По – честота на определяне и налагане тази мярка е следвана от „задължаване на непълнолетния да извърши определена работа в полза на обществото“, която мярка е наложена общо 130 пъти за 2023 г. или общо за 32 случая по-малко в сравнение с първата. Най-тежката по интензитет мярка, свързана с ограничаване свободното придвижване на непълнолетния обвиняем, е „настаняването във възпитателно училище интернат (ВУИ)“. Същата заема значително по-нисък дял от всички възпитателни мерки, като тя е наложена за 26 случая за 2023 г.

2. Случаи на налагане на възпитателни мерки спрямо непълнолетни извършители на общественноопасни деяния или престъпления

Съгласно чл. 61, ал. 1 НК по отношение на непълнолетен, който е извършил, поради увлечение или лекомислие, престъпление, което не представлява голяма обществена опасност, прокурорът може да реши да не се образува или да прекрати образуваното досъдебно производство, а съдът да реши да не бъде предаван за съдене или да не бъде осъден, ако спрямо деецът могат да се приложат успешно възпитателни мерки по Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. В тези случаи съдът може сам да наложи възпитателна мярка, като уведоми за това Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните или ѝ изпрати преписката за налагане на такава мярка (чл. 61, ал. 2 НК). Когато прокурорът реши да не се образува досъдебно производство или да прекрати образуваното досъдебно производство, той трябва винаги да изпрати преписката на комисията за налагане на възпитателна мярка (чл. 61, ал. 3 НК). Разглежданата разпоредба намира приложение само когато извършеното деяние не се характеризира с голяма обществена опасност. „Преценката дали престъплението е с голяма обществена опасност или не се прави с оглед конкретната му тежест, последиците от него, отражението му в колектива или обществото и др., а не само с оглед на правната му квалификация, като не е изключена същата да е за тежко по смисъла на чл. 93, т. 7 от НК престъпление“⁵. Според Решение № 255 от 7.06.2012 г. на ВКС по н. д. № 703/2012 г., „освобождаването от отговорност на непълнолетен на основание чл. 61, ал. 1 от НК може да стане само при предвидените в тази норма предпоставки. Законът предписва наличие на три условия: деянието да не представлява голяма обществена опасност, деецът да го е извършил поради лекомислие или увлечение и спрямо него да може успешно да се приложи някоя от възпитателните мерки по ЗБППМН.“

Още в по-старата практика съдилищата приемат, че „приложението на чл. 61, ал. 1 НК по отношение на непълнолетни, които са участвали в извършването на кражби, грабежи, длъжностни присвоявания и измами след предварително сговаряне с пълнолетни, не води до отпадане на квалификацията предварително сговаряне за тези престъпления по отношение на пълнолетните подсъдими“⁶. „На основание чл. 61, ал. 1 НК могат да бъдат осво-

⁵ Определение № 462 от 4.09.2008 г. на РС – Смолян по н. ч. д. № 352/2008 г.

⁶ Решение № 427 от 30.VIII.1979 г. по н. д. № 408/79 г., I н. о.

бодени от наказателна отговорност и да се наложат мерки за обществено въздействие и на непълнолетните, когато са извършили тежки престъпления по смисъла на чл. 93, т. 7 НК, ако те не представляват голяма обществена опасност. Дали престъпленията са с голяма обществена опасност, се определя от това колко деяния са извършени и налице ли е продължавано престъпление, както и от начина, по който са осъществени деянията, какъв е предметът на престъплението и каква е неговата паричната равностойност, какво отражение е дало престъплението сред колектива и обществеността и др.” (Виж Решение № 466 от 8.X.1979 г. по н. д. № 444/79 г., I н. о.).

Същевременно „за преценката дали спрямо непълнолетния могат да се приложат успешно възпитателни мерки по ЗБППМН е от значение личността на дееца, неговото обкръжение и бит, дали е осъждан, налагана ли му е възпитателна мярка и др.“ (Определение № 337 от 19.09.2008 г. на ОС – Кърджали по в. ч. н. д. № 220/2008 г.). Това означава крайния процесуален акт да съдържа подробни мотиви за тази оценъчна дейност. Това е така, защото мотивите „имат особено значение за всички заинтересовани участници“⁷. Непълнолетният извършител на престъпление може да бъде освободен от наказателна отговорност по чл. 78 НК, като му се наложи възпитателна мярка съгласно чл. 61 НК. Това е само една възможност, която е предоставена на съда или прокурора. Но веднъж приложена – тази разпоредба води до замяна на наказателната отговорност с настаняване във възпитателно училище-интернат или с друга подходяща възпитателна мярка по ЗБППМН⁸.

Необходимо е да се обсъди и въпросът за освобождаване от наказателна отговорност по реда на чл. 78а, ал. 6 НК на непълнолетния извършител. За разлика от разгледаните по-горе хипотези, тази норма е приложима само от съда. Тя се прилага винаги когато са налице очертаните в текста на чл. 78а, ал. 1 НК предпоставки, като законодателят изисква кумулативното им наличие. Най-напред извършеното деяние трябва се характеризира като престъпление. Предвиденото наказание за съответното престъпление трябва да е лишаване от свобода до три години или друго по-леко наказание – когато то е извършено умишлено, а когато престъплението е непредпазливо – предвиденото наказание трябва да е лишаване от свобода до пет години или друго по-леко. Тази предпоставка се преценява след като е извършена редукцията по чл. 63 НК, която разпоредба е императивна. На следващо място, необходимо е също така непълнолетното лице да не е било осъждано за престъпление от общ характер и да не е освобождаван от наказателна отговорност по съответния ред. Същевременно е нужно причинените от престъплението имуществени вреди да бъдат възстановени. Когато изброените предпоставки са налице, съдът е длъжен да освободи непълнолетния извършител от наказателна отговорност като му наложи административно наказание порицание или възпитателна мярка по ЗБППМН. Тук следва да се подчертае обстоятелството, че възможността да се наложи възпитателна мярка се преклудира, в случай на

⁷ Вж. Хаджийска, А. Съдебните актове в наказателния процес, С., Сиела, 2019, с. 205 (Hadzhiyska, A. Sadebnite aktove v nakazatelnia protses, S., Siela, 2019, s. 205), където авторът обсъжда значението на мотивите. Макар в контекста на наказателния процес, е подчертано с основание, че „мотивите дават ценна информация за личността и поведението на подсъдимия и са отправна точка за органите по привеждане и изпълнение на наложеното наказание“.

⁸ Вж. Стойнов, А. Наказателно право. Обща част, С., Сиела, 2019, с. 154 (Stoynov, A. Nakazatelno pravo. Obshta chast, S., Siela, 2019, s. 154).

навършване на пълнолетие на дееца до влизане в сила на съдебното решение. Това е така, защото възпитателните мерки се налагат само спрямо непълнолетни лица⁹.

В контекста на обсъжданата проблематика е необходимо да се обърне внимание на особените правила, които уреждат възможността наложеното наказание на непълнолетните лица да бъде заместено с възпитателни мерки. Законодателят е приел, че непълнолетието на осъденото лице е основание за ограничаване правомощието на държавата да изпълни съответно определеното и наложено наказание при конкретни предпоставки. Съгласно разпоредбата на чл. 64, ал. 1 НК, когато определеното наказание е лишаване от свобода по-малко от една година и неговото изпълнение не е отложено по реда на чл. 66 НК, непълнолетният се освобождава от изтърпяването му и съдът го настанява във възпитателно училище-интернат или му налага друга възпитателна мярка, предвидена в Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Разпоредбата предвижда задължителна замяна на наложеното наказание с възпитателна мярка. Това правило не се прилага, когато непълнолетният е извършил престъпление по време на изтърпяване наказание лишаване от свобода или когато е осъден – след като е навършил пълнолетие, а също и в случаите на повторно осъждане, когато съдът намери, че за поправянето и превъзпитанието на дееца се налага той да изтърпи наказанието лишаване от свобода и неговият срок не е по-малък от шест месеца или когато деецът вече е изтърпял наказание лишаване от свобода (чл. 64, ал.3 и ал. 4 НК). В този смисъл е и практиката на съдилищата. „Щом като на непълнолетния подсъдим е определено наказание една година лишаване от свобода по сега действащия Наказателен кодекс – не намира приложение разпоредбата на чл. 64, ал. 1 НК¹⁰“. Пак според съдилищата „...при повторно осъждане на непълнолетен подсъдим, когато наказанието е по-малко от 6 месеца лишаване от свобода, правилото на чл. 64, ал. 1 НК ще се приложи и той следва да бъде изпратен в трудово-възпитателно училище, щом като неговото изпълнение не е отложено по чл. 66 НК“ (Решение № 364 от 13.VII.1976 г. по н. д. № 339/76 г., II н. о.).

Заместването на наказанието лишаване от свобода, когато то е определено под една година, с настаняване на непълнолетния в трудово възпитателно училище – интернат или с друга възпитателна мярка по ЗБППМН, по своята правна същност представлява отказ от страна на държавата да изпълни така определеното и наложено наказание. По този повод, още в по-старата съдебна практика е установено, че при този вид освобождаване от наказание „не може да се присъединява изцяло или отчасти към него наложено наказание по втората присъда.“ (Решение № 441 от 23.IX.1976 г. по н. д. № 429/76 г., II н. о.). Това е така, защото настаняването на непълнолетния в ТВУ не е наказание, а възпитателна мярка и двете форми на реакция от страна на държавата не могат да се налагат едновременно. Според по-новата съдебна практика на ВКС „когато по една или повече от присъдите подсъдимият е бил освободен от изтърпяване на наказанието по реда на чл. 64, ал. 1 или на чл. 66 от Наказателния кодекс, съдът, който определя общото наказание, решава и въпроса за изтърпяването му и определя и първоначалния режим за изтърпяване на наказанието.¹¹“

⁹ Вж. Стойнов, Цит. съч., с. 156.

¹⁰ Решение № 361 от 11.VI.1969 г. по н. д. № 268/69 г., II н. о.

¹¹ Решение № 510 от 13.09.2004 г. на ВКС по н. д. № 145/2004 г.

Разбира се, няма пречка, по предложение на прокурора или на съответната местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, съдът и след постановяване на присъдата да замени настаняването във възпитателно училище-интернат с друга възпитателна мярка (арг. от чл. 64, ал. 2 НК).

3. Налагане на възпитателни мерки по ЗБППМН

Изискванията за законоустановеност на възпитателните мерки и принципа за тяхното индивидуализиране са приложими и при образуването на възпитателните дела. Посочените по-горе възпитателни мерки, съдържащи се в чл. 13, ал. 1 ЗБППМН, се налагат от местните комисии в състав от председател – правоспособен юрист, и двама членове, определени за всеки отделен случай от председателя на местната комисия измежду нейните членове (чл. 11, ал. 2 ЗБППМН). Няма пречка няколко от изброените мерки да се наложат едновременно на непълнолетното лице, като преценката за това се прави въз основа на характера на деянието и поведението на извършителя. В ЗБППМН не се предвижда възможност за „кумулиране“ на наложени едновременно няколко възпитателни мерки. В случай че на едно непълнолетно лице бъдат наложени различни по вид възпитателни мерки за едно и също деяние, то не може да се определи и да се изпълни най-тежката от тях. В хипотезата на наложени различни по вид мерки – всяка от тях следва да бъде изпълнена, така както е определена. Законодателят е предвидил да се образуват възпитателни дела, които да приключват с определянето на конкретна възпитателна мярка спрямо конкретно непълнолетно лице за извършена от него конкретна противообществена проява. При налагането на възпитателните мерки задължаване да участва в консултации, обучения и програми за преодоляване на отклоненията в поведението, съставът определя срока и реда за участие в консултации, обучения и програми. При констатирани повече от две отсъствия по неуважителни причини се уведомява секретарят на местната комисия (чл. 13, ал. 4 ЗБППМН). Мерките „поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател“, „забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения“, „забрана на непълнолетния да се среща и да установява контакти с определени лица“, както и „забрана на непълнолетния да напуска настоящия си адрес“ се налагат за срок до една година (арг. от чл. 13, ал. 6 ЗБППМН). Възпитателната мярка „забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения“ се налага задължително при извършена противообществена проява по смисъла на Закона за опазване на обществения ред при провеждането на спортни мероприятия. В този смисъл е практиката на местни комисии.

В случай че непълнолетният извършител не изпълнява някоя от следните мерки – забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения; забрана на непълнолетния да се среща и да установява контакти с определени лица или забрана на непълнолетния да напуска настоящия си адрес – инспекторът от детската педагогическа стая съставя протокол, подписан от двама свидетели за съответното нарушение, като това може да доведе до замяна с по-подходяща мярка. От своя страна, възпитателната мярка „задължаване на непълнолетния да отстрани със свой труд причинената вреда, ако това е в неговите възможности“ най-често се налага при престъпления или общественоопасни прояви, с които са причинени имуществени вреди. Това са случаи на повреждане или унищожаване на

чуждо имущество. Тази мярка се изпълнява в срок от един месец от влизане в сила на решението за нейното налагане. В тази хипотеза секретарят на местната комисия или упълномощен от него член на комисията проверява възстановяването на щетата и когато констатира неизпълнение – съставя протокол, подписан от двама свидетели (чл. 13, ал. 9 ЗБППМН). Възможно е непълнолетният да бъде задължен да извърши определена работа в полза на обществото. Тогава се определя и времето за извършване на конкретната работа, което не може да бъде повече от 40 часа. За изпълнението на мярката кметът на общината (района или кметството) по настоящия адрес на непълнолетния определя работата, която трябва да бъде извършена, начина и реда за извършване, като се вземат предвид възрастта, образованието, здравословното състояние на непълнолетния и други обстоятелства, които са от значение за изпълнението на мярката (чл. 13, ал. 10 ЗБППМН).

Разгледаните възпитателни мерки имат извъннаказателен характер. Те се различават от наказанието като най-тежка форма на държавна принуда по своя интензитет и по целта, която преследват. За разлика от наказанието, възпитателните мерки не представляват санкция, а имат за цел да въздействат по такъв начин върху съзнанието на подрастващите, последните да бъдат възпрени да проявяват подобно поведение в бъдеще. В този смисъл, те се проявяват като превантивно и предупредително по своя характер ограничение върху правната сфера на непълнолетното лице. Подобно на наказанието, възпитателните мерки също представляват форма на реакция от страна на държавата, но тя се характеризира с по-малка степен на интензитет. Възпитателните мерки са по-лека форма на интервенция в правата на непълнолетното лице. Затова принудата не е съществен елемент от тяхното съдържание, а ги съпровожда¹². За разлика от наказанието, което се налага само от съда, възпитателните мерки могат да се определят от съда или от местните комисии по ЗБППМН¹³.

Не може да се отрече обстоятелството, че посредством многообразието на възпитателните мерки може да се въздейства по – ефективно върху подрастващите извършители на общественноопасни деяния. В същото време системата от тях отговаря в по-голяма степен на европейските стандарти за детско правосъдие. Възпитателните мерки с оглед своя интензитет на засягане на основни права на детето могат да обезпечат изискването за зачитане личното достойнство на детето. Известно е, че подходът към всяко дете трябва да е хуманен и съблюдаващ личното му чувство за достойнство. Съгласно чл. 74, б „а“ от Конвенцията за правата на детето и чл. 3 ЕКПЧОС се забранява всяка форма на изтезания, нечовешко или унизително отнасяне или наказание. Разгледаните по-горе възпитателни мерки отдават преимуществено значение на възгледите на децата, тяхното лично мнение за всеки конкретен случай. Отчитат се и психологическото и физическото благосъстояние, социалните, икономическите и правни интереси на детето. Ето защо, считам че разширяването на приложното им поле би довело до постигане на щадяща правна система, която да отговори на нуждите на децата в конфликт със закона.

За съжаление все още действащият Закон за борба с противообществени прояви на малолетни и непълнолетни не е актуализиран и приведен напълно в съответствие с поста-

¹² Вж. Стойнов, А. Наказателно право. Обща част, С., Сиела, 2019, с. 454 (Stoynov, A. Nakazatelno pravo. Obsht chast, S., Siela, 2019, s. 454).

¹³ Пак там.

новеното съдебно решение на ЕСПЧ по делото „А и други срещу България“¹⁴ и „И. П. срещу България“¹⁵, с които се установиха нарушения на чл. 5 § 4 ЕКПЧОС поради слабости и несъответствия в правната уредба на ЗБППМН. Съгласно действащия ред съществува възможност непълнолетните да бъдат задържани и да престоят в домовете за временно настаняване, като продължителността на престоя не може да бъде повече от 15 дни, а престоят над 24 часа следва да се разреши от прокурор. В изключителни случаи с разрешение на съответния прокурор, срокът на престоя в дома може да бъде продължен до 2 месеца. В същото време обаче никъде в ЗБППМН не е предвидена възможност за съдебен контрол на законността на настаняването. Подобно правно положение противоречи на европейските стандарти по чл. 5, ал. 4 ЕКПЧОС. Необходим е съдебен контрол, в чийто обхват съдът да „преценява както основанията, така и целта на ограничаването на личната свобода на лицето“¹⁶.

По друго дело „Д. Л. срещу България“¹⁷, също е констатирано нарушение на Конвенцията, доколкото ЕСПЧ констатира липса на национално ниво на периодичен съдебен контрол на задържането на малолетно или непълнолетно лице във възпитателно училище-интернат (ВУИ), както и установената от ЕСПЧ невъзможност лицето, което е задържано, да има право на директен достъп до съд с искане за промяна на наложената му мярка. Ето защо съм на мнение, че българският законодател следва да приведе вътрешното си законодателство по начин, който да обезпечи правата на децата, в частност възможността за своевременен и безпристрастен съд, по време на задържането им по чл. 5 ЕКПЧ¹⁸.

Заклучение

Безспорно разглежданите възпитателни мерки имат своето преимуществено значение в контекста на борбата с противообществените прояви на непълнолетните лица. Възпитателните мерки допринасят за положително развитие на децата и последващото им интегриране в обществото. Чрез тях може да се създаде правилна представа за последствията от конкретната общественоопасна проява, в която се е изразило конкретното поведение на лицето. Чрез възпитателните мерки непълнолетните лица могат да поемат реална отговорност за причинените вреди и то по начин, който те могат лично да ги възстановят. Например чрез полагане на личен труд за тяхното поправяне, което е възприето у нас. Не на последно място, макар и да не е предмет на настоящия доклад, считам, че възпитателните мерки могат да допринесат за по-добро реинтегриране на непълнолетните извършители в обществото, особено ако те бъдат комбинирани с възстановителното правосъдие като подход. Чрез комбинацията от възпитателни мерки и възстановителни практики ще се избегнат рисковете от повторно извършване на общественоопасни прояви. Едновременно с това,

¹⁴ Жалба № 51776/08, решение от 29 ноември 2011 г.

¹⁵ Жалба № 72936/14

¹⁶ Виж повече по този въпрос Чернева, Б., Киселова, Н., Драганов, Ж., Митрева, П., Хаджийска. Защита на основните права. Курс лекции . Глава трета, С., Сиела, с. 209 (Cherneva, B., Kiselova, N., Draganov, Zh., Mitreva, P., Hadzhiyska. Zashchita na osnovnite prava. Kurs lektsii . Glava tretta, S., Siela, s. 209)

¹⁷ Жалба № 7472/14

¹⁸ Решение № 510 на МС от 27.07.2023 г. за внасяне в Народното събрание на Десетия годишен доклад на министъра на правосъдието за изпълнението на решенията на Европейския съд по правата на човека по дела срещу Република България през 2022 г.

ще се избегнат разходите за водене на дела чрез образуване на досъдебни производства, които в повечето случаи не са ниски. По този начин считам, че правата на пострадалите лица ще бъдат в по-голяма степен защитени, тъй като именно посредством възстановителното правосъдие ще се поставят нуждите на жертвите да заемат централно място в процеса. Не на последно място, възпитателните мерки имат потенциалната възможност заедно с възстановителното правосъдие да доведат и до ефективно приобщаване на уязвимите деца от обществото.